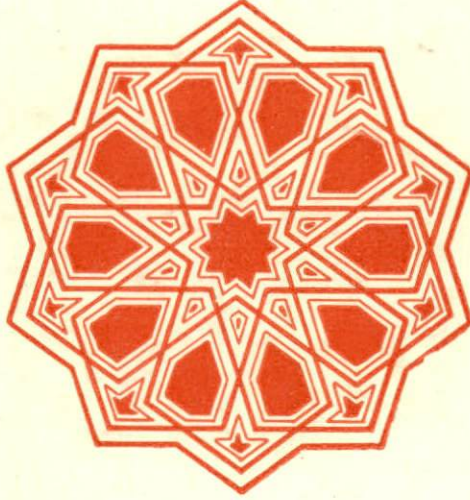

10

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

Yıl: 1963

Cilt: XI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Albert GABRIEL (Çeviren: A. FIRTINALI)	: <i>Türkiye'de Türk Mimarisi</i> 1
Ord. Prof. Suut Kemal YETKİN	: <i>Türk Resim Sanatının Menşei Hakkında</i> .. 5
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>Buddha Tanrısı Reddetmiyor mu?</i> 11
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Die Modernisierung der Türkei und die Pioniere der Modernen Türkischen Denker</i> 17
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri</i> 27
Prof. Dr. Bedi Ziya EGEMEN	: <i>Ölüm Üzerine</i> 31
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU	: <i>Lâyiklik İlkesi ve Türkiye'deki Durum</i> 35
Doç. Dr. Cavit SUNAR	: <i>Dinin Temeli İlimdir</i> 55
Hıfzırrahman Raşid ÖYMEN	: <i>İslâmiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri</i> .. 61
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Kur'an-ı Kerim ve Hanîfler</i> 81
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>Kitap ve Sünnette Nesh Meselesi</i> 93
Prof. James ROBSON (Çeviren: Dr. Talât KOÇYİĞİT)	: <i>Hasen Hadislerin Çeşitleri</i> 109
İsmail ÜNAL	: <i>Kale Anahtarları</i> 119
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>İndra-Dharma</i> 153
Prof. Dr. Mehmed TAPCAMACIOĞLU	: <i>Tanıtmalar</i> 171

DİNİN TEMELİ İLİMDİR

Doç. Dr. Cavit SUNAR

Şeriat terimi olarak dinin karakteristiği,onun,bir vahy eseri oluşudur.

Lûgatta: işaret etmek, çabuk işaret etmek , yazı yazmak, yazılmış yazı ve kitap, elçi göndermek, ilham, gizli söz söylemek, bir başkasına mal edilen her şey, insan ve insandan başka şeylerin sesleri ve âvâzeleri....anlamlarına gelen vahy⁽¹⁾ hakkında Kur'an'daki deyimlerin başlıcaları şunlardır:

"Allah size her şeyi belli etmeyi; size, sizden öncekilerin yollarını göstermeyi; tevbenizi kabul etmeyi ister. Allah her şeyi bilici ve hükmünü icra edicidir"⁽²⁾.

"Nuh ile ondan sonraki peygamberlere vahy gönderdiğimiz gibi sana da vahy gönderdik. İbrahime, İsmâile, İshak ve Yakuba, Yakubun evlatlarına, İsayaya, Eyyub ve Yunusa, Harun ve Süleymana da vahy gönderdik. Davuda Zeburu verdik!⁽³⁾

"Sana evvelce kıssalarını beyan ettiğimiz peygamberler gönderdiğimiz gibi, kıssalarını beyan etmediğimiz peygamberler de gönderdik. Allah Musa'ya hitab ederek onunla sözleşti"⁽⁴⁾.

"Biz Peygamberleri müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik; ta ki peygamberlerden sonra insanların Allaha karşı ileri sürülecek bir bahaneleri olmaya. Allah, azizdir, hakîmdir."⁽⁵⁾

"Senden önce gönderdiğimiz elçiler, ancak, şehirler halkından vahye nâil ettiğimiz adamlardı...."⁽⁶⁾.

"Sonra biz sana vahyettik ki: "Dosdoğru muvahhid olan, müşriklerden olmıyan İbrahimin dinine uy."⁽⁷⁾

"Onlar seni, sana vahyettiğimizden çevirip başkasını uydurmayı ve Bize atf etmeyi istediler"⁽⁸⁾

".....dosdoğru yolda gidersem, bu da Tanrımın bana olan vahyi sayesinde. Hak Tealâ her şeyi işitir, yakındır."⁽⁹⁾

1) Bu kelime için bk: Murtaza Zebidi; Tac'ul-Arus; C:1,s: 384-385; Mısır, 1307.

İbn Manzur; Lisan'ul-Arab; C: 15, s: 379 - 382; Beyrut, 1956.

Firuzâbâdi; Kamus'ul-Muhit; C: 4, s: 399; Mısır, 1913.

Firuzâbâdi;(çev) Asım Efendi; Kamus Tercümesi; C: 4, s: 1212; İstanbul, 1305.

2) Nisâ sûresi,âyet 25:"Yuridullahu liyubeyyine lekum ve yehdiyekum sünenellezîne min kablikum ve yetûbe aleykum vallâhu alîmun hakîm."

3) Nisâ sûresi,âyet 162:"İnnâ evhaynâ ileyke kemâ evhaynâ ilâ Nûhin vennebiyyîne min ba'dihi ve evhaynâ ilâ İbrâhime ve İsmâile ve İshâka ve Ya'kûbe vel esbâtı ve İsâ ve Eyyûbe ve Yûnusa ve Hârûne ve Süleymâne ve âteynâ Dâvûde Zebûren."

4) Nisâ sûresi,âyet 163: "Ve rusulen kad kasasnâhum aleyke min kablu ve rusulen lem naksushum aleyke ve kellemallâhu Mûsâ teklîmâ."

5) Nisâ sûresi,âyet 164 : "Rusulen mubeşşirine ve munzirine liellâ yekûne linnâsı alallâhi hucettun ba'der rusuli ve kânallâhu azizen hakîmâ."

6) Yusuf sûresi,âyet 109: "Ve mâ erselnâ min kablike illâ ricâlen nûhî ileyhim min ehliil kurâ"...

7) Nahl sûresi,âyet 123:"summe evhaynâ ileyke enittebi' millete İbrâhime hanifen ve mâ kâne minel müşrikin.

8) İsrâ sûresi, âyet 73:"Ve in kâdû leyfeitinûneke anillezi evhaynâ ileyke litemferiye aleynâ gayrehû..."

9) Sebe' sûresi,âyet 50:"..... ve inihitedeytu febimâ yûhî ileyke Rabbî innehû semîun karîb."

“.....Sana Arapça Kur'an'ı vahyettik...”(1).

“O size dinden Nuha emrettiğini, sana vahyettiğimizi; İbrahime, Musaya ve İsaya emrettiğimizi, apaçık beyan etti.....”(2).

“Biz böylece öz emrimizle, sana bir ruh (mülhem bir kitap) vahy ettik”(3).

“O halde sen, sana vahyolunana sınımsız sarıl. Sen, dosdoğru yol üzeresin.”(4)

“O, ancak vahyolunan vahyden başka değildir.”(5).

İş, vahy meselesi olunca da yukarıdaki âyetlerden de anlaşılacağı vechile, vahy ile gelen, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık bir dindir ve bu din de esasta asla değişmez. Kur'an bu dinlere bağlı olanlara mü'min der ve bunlardan da “Ey iman edenler!” diye söz açar (6).

Şeriat bakımından dinin karakteristiği olan bu vahyin dayanağı ise ancak ve ancak ilimdir.

Lugatta : bilmek, bir şeyin hakikatını bilmek, dikkat üzere bilmek, kişi nefsinde bilir olmak, şuur ve düşünce, bir şeyi sağlam ve tatmin edici şekilde bilme.... anlamına gelen ilim hakkındaki Kur'an deyimlerinin bázıları şunlardır:

“Bunlar bizim sana vahy ile bildirdiğimiz gayb haberleridir....”(7).

“Allah sana gönderdiği vahy ile şahadet eder ki bu vahyi sana ilmi ile gönderdi.Melekler de buna şahadet ederler.”(8).

“Deki:Ben size Allahın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum; görünmiyen de bilirim, demiyorum; bir feriştehim de demiyorum. Ben ancak bana vahy olunana uyuyorum. De ki, hiç, kör olanla, gören bir olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz?”(9).

“Onlar : Allah hiç bir beşere bir şey göndermemiştir!..demekle Allahu gereği gibi tanıyamadılar. De ki: Musanın insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin perakende kağıtlara çevirdiğiniz, bir kısmını belli ettiğiniz, bir çoğunu gizlediğiniz; sizinle babalarımızın, sayesinde bir çok şeyler öğrendiğiniz Kitabı kim gönderdi?”(10).

“İşte bunlar sana vahyettiğimiz görünmiyen haberlerdendir. Bunları evvelce ne sen,ne de senin kavmin bilmezdi.....”(11).

1) Şûrâ sûresi,âyet 7:“.....ve kezâlike evhaynâ ileyke Kur'ânen...”

2) Şûrâ sûresi,âyet 13:“Şaraa lekum mineddâni mâ vassâ bihi Nhan vellez evhaynâ ileyke ve mâ vassaynâ bihi İbrâhime ve Mûsâ ve İsâ.....”

3) Şûrâ sûresi,âyet 52: “Ve kezâlike evhaynâ ileyke rûhan min emrinâ.....”

4) Zuhurf sûresi,âyet 43:“Festemsik billezi ũhiye ileyke inneke alâ sıratın mustakîm.”

5) Necm sûresi âyet 4:“in huva illâ vahyun yûhâ.”

6) Bu hususta Mısırlı Muhammed Abduh'un “Amme Tefsiri”nden naklen şöyle denmektedir: “Bunlar o kimselerdir ki hayr ile şerrin kaynağını tanımışlar, fazilet ile rezilet arasındaki farkı anladıkları gibi kendileriyle bütün âlemin, hoşnut eden, gazap eden, mükâfatlandırın ve cezalandırın bir hükümdarı bulunduğuna, her ne yaparlarsa karşılığın göreceklere inananmışlardır. Bunların imanları iradelerine de hâkim olduğu için i'tikâtlarına uymayan bir şeyi yapmazlar; yalnız yararlı ve iyi işler yaparlar ki bunların hepsi Kur'an'da gösterilmiştir. Temelleri kendisine, ailesine, milletine ve bütün insanlara yararlı olmaktadır. Çünkü din, Hakka karşı vicdan temizliği, ve insanın yalnız yararlı işleri yapmasıdır. Hz. peygamber M.Mustafa ile diğer peygamberlerin hepsi de insanları buna çağırıyorlardı.” Bk. Ömer Rıza Doğrul; Tanrı Buyruğu; C: I; s: 113; İstanbul, 1947.

7) Âli İmran sûresi,âyet 44:“Zâlike min enbâil gaybi nûhihi ileyke....”

8) Nisâ sûresi,âyet 165:“Lâkinnallâhu yaşhadu bimâ unzile ileyke enzelehü bilmihi vel melâiketu yaşhadüne.

9) En'am sûresi,âyet 50:“Kul lâ ekûlu lekum indî hazâinullâhi ve lâ a'lamulgaybe ve lâ ekûlu lekum innî melekun in ettebiu illâ mâ yûhâ ileyke kul hel yestevil a'mâ vel basîru efelâ tetefekkerun.”

10) En'am sûresi,âyet 91 :“Ve mâ kaderullâhe hakka kadrihi iz kâlû mâ enzelallâhu alâ beşerin min şey'in kul men enzele kitâbe llezi câe bihi Mûsâ nûren ve hûden linnâsi tec'alûnehü karâtise tubdûnehâ ve tuhfüne kesîren ve ullîmtum mâ lem ta'lemû entum ve lâ âbâukum.....”

11) Hûd sûresi,âyet 49:“Tilke min enbâil gaybi nûhiha ileyke mâ kunte ta'lemuhâ ente lâ kavmu min kabli hâzâ....”

“Biz bu Kur’anı sana vahyederek en güzel beyan ile sana her şeyi açıklıyoruz. Halbuki sen evvelce bunun farkında değildin.”(1).

“Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerdendir.....”(2).

“Biz böylece seni , kendinden önce nice ümmetler gelip geçmiş bir ümmete gönderdik ki sana vahyettiğimizi ona okuyasın.....”(3).

“Senden önce ancak kendilerine ilâhî vahy indirdiğimiz, melekler değil,fakat erkek insanlar göndermiştik! Bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorunuz.”(4).

“Bütün kâinata hükümran olan, hak olan Allahın şanı, yücelerden yücedir. Sen, Kur’anın vahyi tamamlanmadan onu okumakta acele etme. Tanrım! ilmimi arttır, de.”(5).

“.....De ki : Hiç bilenlerle bilmiyenler bir olur mu? Ancak tam akıllı insanlar düşünür ve ibret alırlar.”(6).

“Biz böylece öz emrimizle sana bir ruh(mülhem bir kitap) vahyettik; hâlbuki, önce, kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin. Biz bunu kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletmek için bir nur yaptık. Sen muhakkak ki bu nur ile insanları dosdoğru yola..... iletiyorsun”(7).

“Ümmilere, önceden apaçık sapıklıkta oldukları halde, kendi içlerinden onlara Allahın âyetlerini okur, onları temizler, onlara kitap ve hikmeti öğretir bir peygamber gönderen Odur.”(8).

“Biz seni okutacağız ve sen unutmayacaksın.”(9).

Bilgi ve bilmekten ibaret olan bir dini bildirmekle görevli Peygamberi de Kur’an, birçok iyi huylarla vasıflandırmakla beraber, bu bildirme işinde de ilmi en büyük fazilet olarak kabûllenmekte, peygamberliğin başlıca şartı saymaktadır:

Putlara tapmadı(10).

Yanılmadı, sapmadı, aldanmadı. (11).

Asla yalan söylemedi (12).

Daima fenalıklardan sakındı(13).

En yüksek ahlâk üzre idi(14).

Muamelerinde çok nazikti. Tatlılıkla muamele ederdi(15).

1) Yusuf sûresi,âyet 3:“Nahnu nakussu aleyke ahsenel kasası bimâ evhaynâ ileyke hâzel Kur’âne ve in kunte min kablihî leminel gâfilin.”

2) Yusuf sûresi,âyet 102:“Zâlike min enbâil gaybi nûhihi ileyke”

3) Ra’d sûresi,âyet 32: “Kezâlike erselnâke fi ümmetin kad halet min kablihâ umemun liteluve aleyhimullezi evhaynâ ileyke.....”

4) Nahl sûresi,âyet, 43:“Ve mâ erselnâ min kablike illâ ricâlen nûhi ileyhim fes’elû ehlez zikri in kuntum lâ ta’lemun.”

5) Tâhâ sûresi,âyet 114:“Fetaâllâhul melikul hakku ve lâ ta’cel bilkur’âni min kabli en yukdâ ileyke vahyuhû ve kul rabbi zidni ilmen.”

6) Zümer sûresi,âyet 9:“.....kul hel yestevillezine ya’lemûne vellezine lâ ya’lemûn innemâ yetzeckeru ulûl elbâbi”.

7) Şûrâ sûresi,âyet 52:“ve kezâlike evhaynâ ileyke rûhan min emrinâ mâ kunte tedri mel kitâbu ve lel imânu ve lâkin caalnâhu nûren nehdi bihi men neşâu min ibâdinâ ve inneke letehdî ilâ sırâtun mustakim”

8) Cumua sûresi,âyet 2:“Huvellezi baase fil ümmiyyine resûlen minhum yetlû aleyhim âyâtihi ve yuzekkihîm ve yuallimubumul kitâbe vel hikmete ve in kânû min kablu lefi dalâlin mübin.”

9) Alak sûresi, âyet 6:“Senukriuke felâ tensâ.”

10) Sûre,109;âyet,4.

11) Sûre, 53;âyet,2.

12) Sûre, 6;âyet,33.

13) Sûre, 10;âyet 6.

14) Sûre, 68;âyet, 4.

15) Sûre, 3;âyet,159.

Pek nezih idi⁽¹⁾.

Adaleti âlemi kaplamıştı, cüşmanına da adalet gösterirdi⁽²⁾.

İnsanlar için bir fazilet örneği idi⁽³⁾.

İnsanlara karşı şefkatli, esirgeyici, bağışlayıcı idi⁽⁴⁾.

İnsanların yükselemeyişlerine üzülür, sıkılır⁽⁵⁾;

İnsan olarak yüksek kabiliyetlerini kullanamayışlarına acınır⁽⁶⁾;

Fakat bütün bunlara büyük bir sabır gösterirdi⁽⁷⁾.

Kendisine Allah adına okuması emredildi⁽⁸⁾.

İlâhi vahyi Cebrailden,⁽⁹⁾

Veya Ruhulkudsten,⁽¹⁰⁾

Veya Ruhuleminden aldı⁽¹¹⁾.

Peygamber, İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın ve Ya'kub'un hanîf dininden ayrılmamış⁽¹²⁾, yani dosdoğru yoldan gitmiş⁽¹³⁾; ve birbirinden ayırd etmeksizin vahy ile gelen Musanın, İsanın ve bütün peygamberlerin kitaplarına inanmış⁽¹⁴⁾; Allaha tam ihlâsla bağlanmış⁽¹⁵⁾; dolayısıyla Onun rengiyle renklenmiştir⁽¹⁶⁾.

Daima açığı, gizliyi bildiren ilâhî vahy ile hareket ederdi⁽¹⁷⁾.

Ona pek kuvvetli biri öğretti; o, olgunluğun zirvesindedir⁽¹⁸⁾.

Risaleti bütün âlemi kaplamıştır⁽¹⁹⁾.

Pek büyük bir inkilâb başarmıştır; başka bir âlem yaratmıştır⁽²⁰⁾.

O, her devrin mürididir⁽²¹⁾.

Peygamberler derece derecedir ve Muhammed'in derecesi en yüksektir⁽²²⁾; Çünkü kendisine gelen ilim ile insanlara o zamana kadar bilmedikleri kitap ve hikmeti öğreterek, onları bütün kötülüklerden ve yanlış inançlardan temizleyip, ilmin ve gerçeğin doğru yoluna iletmeğe çalışmıştır⁽²³⁾.

İşte, güzellik ve inceliğe vurgun, hataları bağışlayıcı olan, insanlara da daima tatlılıkla muamele eden, kuvvetli bir görüşe ve gerçeklerin ilmine sahip bulunan Hz. Muhammed'in şeriatta-fıkıhta-hareket noktalarını:

1) Sûre, 43; âyet,88-89.

2) Sûre, 4,7; âyet,104,158.

3) Sûre, 33; âyet 21.

4) Sûre, 9; âyet,129

5) Sûre, 18,26;âyet,6,3.

6) Sûre, 94; âyet 3.

7) Sûre, 94; âyet 1.

8) Sûre, 96; âyet, 1-5,

9) Sûre, 2; âyet, 97.

10) Sûre, 16; âyet, 102

11) Sûre, 26; âyet, 193.

12) Sûre, 2; âyet, 136.

13) Sûre, 2; âyet 135

14) Sûre, 2; âyet, 136.

15) Sûre, 2; âyet, 139

16) Sûre, 2; âyet, 138

17) Sûre, 87; âyet, 6-7.

18) Sûre, 53; âyet, 5-7.

19) Sûre, 6, 25, 42, 68, 81; âyet, 91, 1-2, 7, 52, 27.

20) Sûre, 14, 21; âyet, 48, 104.

21) Sûre, 62; âyet, 2-4.

22) Sûre, 3; âyet, 163.

23) Sûre, 2; âyet, 145.

İslâm'da zarar ve zararlarla mukabele yoktur (1); müsamaha edin müsamaha görürsünüz (2); müslüman ona denir ki halk onun elinden ve dilinden selâmette olur(3); bir şeyin faydası zarar ve ziyana karşı kefaleti mukabelesindedir(4); zâlim soy için hak olmaz(5); delil iddia eden ve yemin inkâr eden üzerindedir(6) gibi hikmetler teşkil eder. "Hep birden Allah'ın ipine sarılınsız"(7) deyimli âyet de onun cemiyet görüşünü açıklar.

Kur'an olayların ve hallerinin gerektirdiğine göre âyet âyet ve bazan bütün bir sûre olarak indi; gerektiğe de şeriata ait bir hükmü deyimleyen bir âyet yerine başka bir âyet geçirildi.

Hz. Muhammed dinî vecibeleri ve şeriata ait hükümleri teorik değil de pratik bir tarz ve şekilde ortaya koyar ve çoğunu emr ve nehy suretinde bildirirdi. Bununla da kalmayıp, emir den vücubu (8) mu yoksa nedb(9) ve ibahayı mı(10); nehyden de hurmet(11) ve kerahet mi(12) kastettiğini bildirmez, bu noktaları sahabelerin firasetlerine bırakırdı.

Bazı meseleler hakkında da soru sorulmasını istemez, onlar hakkında hüküm vermekten çekinir ve bu gibi meselelerin çözümünü herkesin kendi anlayış ve kavrayışına bırakırdı.

Hükümet işlerinde meşvereti(13), me'muriyet ve mahkeme işlerinde ehliyet ve adaleti(14), cemiyet işlerinde de fertler üzerinde vazife ve mes'uliyeti(15) şiddetle tavsiye ederdi.

En ziyade i'tikada ve ahlâka önem vermiş, i'tikadları ulûhiyette birlik esası ile akıl, âhlaki da yüksek duygu esasları üzerine kurmuştur. "Ben ancak en güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" (16) de son haccının son sözü olmuştur.

İ'tikadlar konusunda batıl fikirleri red hususunda şiddet gösterdiği hâlde muamelelere ait kısmî ve cüzî hükümlerde, yumuşak ve bağışlayıcı davranır, kolay olanı seçer, ve kolaylaştırmağı tavsiye ile ".....Allah sizin için kolaylık ister güçlük istemez....."(17) ve ".....Allah

1) Hadis: "La darar ve lâ dirâr fil İslâm. "Bk. Ahmed b. Hanbel; Müsned; I, 313

2) Hadis: "İsmahu yusmah lekum. "Bk. Ahmed b. Hanbel; Müsned; I, 248.

3) Hadis: "El müslimu men selimennâsu min yedihi ve lisanîhi. "Bk. Buhari; iman 4,5; Rikak 26. Müslim; iman 64, 65. Abu Davud; Cihad 2. at-Tirmizi; kıyamet 52; iman 12. an-Nesâi; iman 8, 9, 11. ed-Dârimi; Rikak 4, 8. Ahmed b. Hanbel; II. 160, 163, 187, 191, 192, 195, 205, 206, 209, 212, 215, 224, 279; III. 154, 372, 391, 440; IV. 114, 385; VI. 21, 22.

4) Hadis: "Alharac biddaman. "Bk. Abu Davud; Buyu' 71. Tirmizi; Buyu' 53. an-Nesai; Buyu' 15. Ibn Mâce; Ticarat 43. Ahmed b. Hanbel; VI. 49, 208, 237.

5) Hadis: "Leyse lürkin zalimin hakkun. "Bk. Buhari; Hars 15, 55. Abu Davud; İmara 37. at-Tirmizi; Ahkâm 38. İmam Malik; al-Muvatta'; Akdiye 26. Ahmed b. Hanbel; V. 327.

6) Hadis: "elbeyyinetu alel muddei vel yemînu alâ men enkerchu. "Bk. Buhari; Rehin 6. at-Tirmizi; Ahkâm 12. Ibn Mâce; Ahkâm 7.

7) Sûre, 3; âyet, 103.

8) Vücub: Terki caiz olmayan, zarurî ve lüzumlu olan.

9) Nedb: Emirlerden ve nehylerden olmayıp ancak işlenmesi makbûl olan şeylerin hâli.

10) İbaha: Şeriatça emr veya nehy edilmeyip insanların arzusuna bırakılan şeylerin hâli.

11) Hurmet: Şeriatça kullanılması yasak edilen şeyin hâli.

12) Kerahet: Şeriatça açıkça haram sayılmayıp mübah olduğu hâlde harama yakınlığı dolayısıyla sakınılması gereken şeyin hâli.

13) Sûre 3, âyet 159: ".....veşavirhum fil emri....."

14) Sûre 4, âyet 57: "İnnallahe ye'murukum en tueddul emânâti ilâ ehlihâ ve izâ hakemtum beynennâsi en tahkumû bil'adli..."

15) Hadis: "Kullukum râin ve kullukum mes'ûlun an raiyyetihi. "Bk. Buhari; Cum'a 11; cenaiz 32; istikraz 20; vasaya 9; itk 17; nikâh 81, 90; ahkâm 1. Müslim; imare 20. Abu Davud; imare 1, 13. at-Tirmizi; cihad 27. Ahmed b. Hanbel; II. 5, 54, 55, 108, 111, 121.

16) Hadis: "İnnemâ buistu Liutemmime mekârimel ahlâk. Not: Bu hadis halk arasında ".....mekârimel ahlâk" diye meşhur ise de hadisin aslı ".....hüsnel ahlâk" şeklinde gelmektedir. Bu hususta bk. Muvatta'al-İmam Malik ve Şerhuhu Tenvir'ul-Havalik; C: II; s: 212; Mısır, 1348.

17) Sûre, 2; âyet, 184: ".....yuridullahu bikumul yusra ve lâ yuridu bikumul usra....."

size dinde darlık, güçlük vermedi....”(1) gibi âyetlerle“Gerçekten din kolaylıktır(2), “Dininizin hayırlısı size en kolay olanıdır.” (3), “Kolaylaştırınız güçleştirmeyiniz, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz” (4), “Uyulması en kolay olan dinle gönderildim” (5) gibi hadisleri okurdu. Fiillerde esas olarak vücut ve mükellefiyet yokluğunu öne sürerdi.

Peygamber ayrıca, sahabelerine, içtihadta bulunmalarına da izin vermişti.

İşte dünya ve âhiret için ilmi biricik mürşit olarak kabul ve i'ân eden böyle bir dinin kaynağı olan Kur'an'dan da, önce Tefsir, Hadis, Fıkıh ilimleri çıkmış ve kendileriyle ilgili diğer bilgilerle birlikte gittikçe gelişmiş; bunları da dış etkilerle birlikte, bir yandan Kelâm, Tasavvuf, Felsefe, diğer yandan da Matematik, Tabii ilimler, Tıp gibi diğer ilimler takib etmiş ve İslâm medeniyeti ta Rönesans'a kadar Avrupaya önderlik etmiştir. Çünkü bu din, yalnız, insanda asıl olan akıl ve onun bilgisine dayanan “Fitri” denen dindir. Çünkü bu din itikad ve âdetleri körü körüne taklit ile taassuba ve hırafata saplanmağı reddeden ve daima ilerlemeği emr eden “İslâm” denen dindir. Dolayısıyla bu dinin peygamberi Hz. Muhammed, hırafet ve taklide ait bütün kadroları parçalayıp yalnız ilme ve fazilete sarılmış ve “Ulu Tanrım! ilmimi arttır (6), bize eşyanın hakikatlarını olduğu gibi göster.” (7) onun en büyük duası olmuştur.

1) Sûre, 22; âyet, 78: “.....ve mâ caale aleykum fid dini min haracin....”

2) Hadis: “İnned dine yusun.” Bk. Nisai; İman 28. Buhari; İman 29. Ahmed b. Hanbel;

3) Hadis: “Hayru dinikum eyscruhu.” Bk. Ahmed b. Hanbel; III, 479; IV, 338; V, 32.

4) Hadis: “Yassirü ve lâ tuassirü beşşirü ve lâ tuneffirü.” Bk. Buhari; İlm 11; cihad 164. Müslim; cihad 5. Abu Davud; edeb 17. Ahmet b. Hanbel; I; 239, 283, 365.

5) Hadis: “Buistu bil hanifiyyetis semhati.” Bk. Hanbel; V; 266; VI; 116'233.

6) Sûre, 20; âyet, 114.

7) Ömer Fevzi Mardin; Hadisi Şerifler; s: 445; İstanbul, 1951.